

16. Файчак Р. І. Вплив екзаменаційного стресу на функціонування кардіореспіраторної системи ліцеїстів / Р. І. Файчак // Оздоровча і спортивна робота з неповносправними : монографія з проблем фіз. виховання і спорту. – Л., 2004. – С. 119–123.
17. Файчак Р. І. Вплив екзаменаційного стресу на соматичне здоров'я ліцеїстів з різними типами темпераменту / Р. І. Файчак, І. І. Файчак // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Т. 4. – Кн. 1. – Вип. 10. – С. 214–218.

Рецензент: канд. наук з фіз. вих., доц. Ковальчук Л. В.

УДК 796.12

ББК 74.87

Марія Гоголь, Віктор Москалець

ПСИХОФІЗИЧНІ КОНЦЕПТИ СХИЛЬНОСТІ ДО ЗАНЯТЬ МУЗИКОЮ В ДІТЕЙ

У статті розглянуто основні аспекти обдарованості дитини до занять музикою. Базовим концептом представлено набір психофізичних якостей дітей. Автори комплексно підходять до можливості використання фізичних вправ для розвитку психофізичних якостей музикантів різних спеціальностей.

Ключові слова: обдарованість, психофізичні якості, фізичні вправи.

В статье рассмотрены основные аспекты одаренности ребенка к занятиям музыкой. Базовым концептом представлен набор психофизических качеств детей. Авторы комплексно подходят к возможности использования физических упражнений для развития психофизических качеств музыкантов разных специальностей.

Ключевые слова: одаренность, психофизические качества, физические упражнения.

In this article reviews the main aspects of gifted children to making music. The basic concept is presented a set of psychophysical qualities of children. The authors of a comprehensive approach to the possible use of exercise for the development of psychophysical qualities of musicians of different specialties.

Key words: talent, psychophysical quality, exercise.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Прогрес цивілізації залежить виключно від здібних і творчих людей з багатством внутрішніх переживань, їх чуттєвістю і глибиною. На кожному етапі розвитку суспільства формується коло першочергових проблем, що мають бути вирішені фундаментальною наукою у зв'язку з новими чи такими, що стали особливо важливими, потребами практики. Сьогодні на перший план висувається завдання виховання творчої особистості, розвитку її емоційної сфери, естетичної свідомості. Одним із показників становлення особистості в шкільному віці є розвиток мистецьких здібностей.

Виявлення дітей, які мають непересічні здібності, на жаль, і сьогодні, представляє суттєві труднощі. У повсякденному житті існує думка, що чим менший вік, тим більше талановитих дітей. Насправді досвід показує, що по-справжньому обдаровані діти зустрічаються досить рідко – навіть серед учнів спеціальних закладів (спортивних чи музичних шкіл) [1; 5; 6]. Тому особливу увагу необхідно приділяти питанню відбору обдарованих дітей.

Разом з тим це завдання важко розв'язати, поки ми не визначимося з тим, що ж саме можна вважати обдарованістю, і, відповідно, які індивідуально-типологічні особливості дитини необхідно зробити предметом своєї уваги з тим, щоб допомогти їй розкрити свій потенціал.

Аналіз проведених в останні роки досліджень [1; 2; 3; 5; 7] з виявлення ефективних шляхів розвитку музичних здібностей молодших школярів показує, що, незважаючи на величезну теоретичну і практичну значущість сучасних методик навчання музиці, вони відображають досить вузькі аспекти проблеми, в основному пов'язані з розробкою конкретних засобів, форм і методів навчання.

Мета дослідження полягає в теоретико-методичному вивченні психофізичних концептів схильності дітей до занять музикою.

Результати досліджень та їх обговорення. Визначення психофізичних механізмів функціонування тієї чи іншої системи, найскладнішою серед яких є особистість, належить до вельми проблемних та необхідних завдань сучасного суспільства [1; 3]. Оскільки, крім біологічних основ побудови дії, її сутність розкривають також і психологічні механізми [3; 8].

У психологічному плані виконання дії розглядається як творче, активне вирішення внутрішніх завдань виконавця, що вимагає досконалих здібностей [3]. Пізнання механізмів психічної регуляції допоможуть визначити шлях формування та розвитку психофізичних здібностей особистості [6]. Питання про психологічну структуру рухових навичок і психофізичних здібностей є одним з важливих у теорії та методиці професійної освіти, зокрема у сфері фізичного виховання.

Відсутність серед дослідників єдиної концептуальної схеми вивчення нервової системи людини не може бути перешкодою для дослідження та аналізу механізмів її діяльності, однак створює певні труднощі, насамперед на етапі відбору вихідних положень для формулювання напрямів пошуку теоретичних засад для обґрунтування механізмів організації, побудови й управління рухами, діями, діяльністю.

На думку Б.А.Вяткіна і М.Т.Таллібуліної [1], розвиток людини, на відміну від накопичення досвіду, засвоєння знань і способів дій (умінь, навичок) і є формуванням здібностей. Важливою умовою становлення і функціонування особистості є гармонійність та сумарність розвитку її новоутворень.

Психофізичні здібності теж слід розглядати як психічні утворення, оскільки в механізмах їх провідних компонентів (самоконтролю та самоуправлінню руховими діями) головна роль належить психічним процесам [4]. Психофізичний розвиток є спеціалізованим процесом зміни і становлення функціональних систем організму протягом життя.

Наявність особливих психофізичних даних для досягнення успіху в музичній діяльності не викликає сумнівів. Тому серед різноманітних людських дарувань саме музичні здібності й обдарованість привертають найбільшу кількість дослідників [3; 4; 5; 7].

Особливістю музичної обдарованості, що відрізняє її від обдарованості до інших видів мистецтва, є наявність музичності, яка виражається в особливій сприйнятливості індивіда до звучання музики і підвищеної вразливості від неї.

І хоча музична обдарованість не зводиться до однієї лише музичності, однак саме навколо цієї проблеми до цього часу ведуться дискусії. Зокрема, у загальній площині обдарованість сьогодні розуміється як “стан індивідуальних психологічних ресурсів, який забезпечує можливість творчої діяльності в тій чи іншій професійній сфері (тобто діяльності, пов'язаної із створенням суб'єктивно й об'єктивно нового, використанням нестандартних підходів в розробці та вирішенні певних проблем)” [5].

Разом з тим необхідно підкреслити, що обдарованість визначає комплексні властивості особистості. Так, наприклад, С.Лейтес [6] визначає обдарованість як інтегральний прояв здібностей з метою діяльності. Об'єктивною підставою для інтеграції окремих здібностей, згідно з автором, є діяльність. Саме діяльність є тією матрицею,

яка формує склад здібностей, необхідних для її успішної реалізації [6]. Розуміння обдарованості як системної якості закріплено і в колективній монографії провідних фахівців у галузі вивчення здібностей та обдарованості [7].

Спроба виявити спадкові детермінанти обдарованості була здійснена в роботах дослідників [1; 2], що належать до радянської школи психофізіології. Представники цього напрямку стверджують, що в основі загальних здібностей лежать властивості нервової системи (здатки).

Відповідно до сучасного “робочого” визначення, обдарованість – це “системна, що розвивається протягом життя, психофізична якість, яка визначає можливість досягнення людиною більш високих (незвичайних, неабияких) результатів в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми” [7].

Практично це означає, що обдарованість одного і того ж виду може носити неповторний, унікальний характер, оскільки різні компоненти обдарованості в різних індивідуумів можуть бути виражені в різному ступені.

Особливо ж яскрава обдарованість (чи талант) свідчить про наявність високих здібностей зі всього набору компонентів, викликаних структурою діяльності, а також про інтенсивність інтеграційних процесів “всередині” суб’єкта, які залучають його особистісну сферу.

Отже, з точки зору науковців [1], обдарованість – це поєднання ряду здібностей, що забезпечує успішність (рівень і своєрідність) виконання певної діяльності. При цьому всі вхідні в структуру обдарованості компоненти повинні складати цілісну функціональну систему, взаємодіяти один з одним.

Важливо, що обдарованість – явище нестійке, нестабільне, отже, вкрай потребує грамотного психолого-педагогічного супроводу та підтримки. А оскільки інтеграція в її завершених формі характеризує обдарованість дорослої людини, то інтенсивність цих процесів визначає динаміку індивідуального розвитку обдарованості.

Регрес ж інтегративних процесів (під впливом освіти, засвоєння норм культури, типу виховання) пояснює зникнення дитячої обдарованості. Висока питома вага вікового чинника в ознаках обдарованості створює й ефект замаскованості самої обдарованості – те, що прийнято називати “прихована” обдарованість.

Талант – це завжди комплекс багатьох складових, у тому числі якихось особистісних особливостей і спеціальних здібностей. Його становлять: гарне відчуття кантилени, музичного матеріалу, розуміння якості звуку, уміння вибудувати фразу, тембральні рішення. Всі ці проблеми необхідно розглядати разом з обдарованою дитиною із самого початку, і чим раніше, тим краще.

Дослідження проблеми музичної обдарованості має давні традиції. Довгий час для базових концепцій музичності був характерний відомий атомізм, бо досліджувалися, головним чином, елементарні музичні здібності, пов’язані з розрізненням висоти, інтенсивності, тривалості звуків [6].

У число цих талантів включені були також такі, як “загальна розумова обдарованість”, “творча уява”, “здатність до музичної рефлексії”, але насправді практичне вирішення питання про музичну обдарованість С.Лейтес [6] цілком ставив у залежність від випробування шести музичних здібностей сенсорно-перцептивного рівня.

Усе вищесказане робить скрутним прогноз щодо перетворення обдарованої дитини в обдарованого дорослого, бо вкрай складно оцінити міру стійкості ознак обдарованості, які проявляються на певному відрізку часу. У зв’язку із цим, доречніше говорити лише про дітей з ознаками обдарованості, уникаючи однозначних формулювань про остаточний діагноз [3].

Отже, вирішення питання про ідентифікацію обдарованих дітей представляє відомі труднощі. Обдарованість, будучи динамічним утворенням, вимагає і вивчення її з позицій діагностики розвитку.

Про відсутність обдарованості дитини в молодшому шкільному віці говорити небезпечно, тому що в процесі правильного педагогічного впливу може виявитися, що здібності все-таки є, разом із тим педагогічні помилки звужують його можливості. Позитивні риси видно відразу, а відсутність їх аж ніяк не означає, що їх у дитини немає. Усі діти різні, і прояв обдарованості в них різний. Але, незважаючи на розходження, для всіх необхідно чітко ставити завдання.

Висновок

Проблему розвитку обдарованості необхідно розглядати в площині зв'язку фізичної культури, педагогіки та психології. Процес виникнення домінуючих зв'язків у психіці дитини визначаються зовнішніми та внутрішніми чинниками. Удосконалення можливостей людини являє собою розвиток системи, що реалізує психічні функції, як процес системогенезу. Розвиток у процесі навчання слід розуміти як цілеспрямоване або спонтанне формування новоутворень у структурі особистості, що охоплює не тільки розумову, але й фізичну сферу самовираження дитини. Виконання навчальної діяльності молодшими школярами, як провідної серед інших видів дитячої діяльності, визначає розвиток у них головних психічних новоутворень.

Психофізичні якості музикантів більш ефективно формуються в нову цілісну систему при поєднанні традиційних методів навчання з освоєнням опосередкованих, усвідомлених, довільних фізичних вправ. Всі ці зміни виражаються в певних кількісних і якісних показниках у структурі психофізичних якостей (структурно-динамічний аспект).

Умовами й факторами, що детермінують формування психофізичних якостей, виступають особливості нейродинаміки, загальний і спеціальний психомоторний розвиток музиканта, який проявляється в продуктивності його психомоторної активності, а також у психомоторній надійності музикантів у концертному виступі (каузальний аспект).

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо в діагностуванні рівня розвитку психофізичних якостей у молодших школярів музичних закладів освіти; розробку програми спеціальних фізичних, дихальних вправ для вдосконалення психофізичних якостей музикантів різних спеціальностей.

1. Вяткин Б. А. Одаренность в свете учения об интегральной индивидуальности / Б. А. Вяткин, М. Т. Таллибулина // Вестник ПГПУ. Серия 1 : Психология. – 2003. – № 1. – С. 19–26.
2. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология / Е. П. Ильин. – С. Пб. : Питер, 2001. – С. 14–56.
3. Ковалева Г. В. Художественно-одаренные дети: методы выявления и психолого-педагогические технологии работы : метод. пособ. / [Г. В. Ковалева, Т. И. Порошина, М. Т. Таллибулина]. – Пермь : КЦХТУ “Росток”, 2008. – 93 с.
4. Матюшкин А. М. Загадки одаренности: проблемы практической диагностики / А. М. Матюшкин. – М. : Школа-Пресс, 1993. – 128 с.
5. Одаренные дети / под ред. Г. В. Бурменской, В. М. Слущкого. – М. : Прогресс, 1991. – 376 с.
6. Психология одаренности детей и подростков / под ред. С. Лейтеса. – М. : Академия, 1996. – 416 с.
7. Рабочая концепция одаренности. – М. : Магистр, 2003.
8. Юркевич В. “Другая” одаренность (О принципах обучения одаренных детей) / В. Юркевич // Семья и школа. – 1995. – № 9. – С. 16–18.

Рецензент: канд. психол. наук, доц. Курилюк С. І.